

NGOMA NI UHUNI? NGOMA ZA KISASA MJINI ZANZIBAR¹

IRENE BRUNOTTI

*Ah ngoma tangu asili ngoma ipo na dini ipo, waje waseme mbele yangu. [...]
Hebu huyu anayezungumza ya ngoma aite mimi nimweleze: anatumana ngoma!
Ngoma tangu asili na jadi waambie zipo. Tena ngoma zilokuwapo thamana!
Wasitupondee ngoma.*

— Bi Kidude (Zanzibar, 2004)²

*Jeuri sitaki
Ni ngoma ya watu
Imezinguliwa kwa yasini tatu
Rabi tunusuru
Na macho ya watu*

— *Ngoma ya Jeuri Sitaki (Zanzibar, 2003)*³

This paper is a brief exploration of Zanzibar society in contemporary times, of how it can be read through the ngoma performances, music events which take place during the focal moments of the social life in the Swahili communities. It is a study of the identity constructions, referring both to ethnic identities and gender ones, which are given meaning through the ngoma performances and can be also discussed or confirmed through them in the social context of the Zanzibari daily life. It mainly analyses the crucial dichotomy culture/religion from the point of view of women performers, who are deeply related to the domestic area (and not the public one, usually related to men) in which they can find a way to speak to the community through the performance and consequently to get an active role despite their social status. It is also a brief summary of the contemporary socio-political situation of the islands, in which ngoma performances become a way to participate to the social processes and to decode the political tensions which characterize Zanzibar today.

Utangulizi

“Performance” ya kiafrika ni eneo la awali la utamaduni: “Whether taken as the practice of everyday life or a bounded, framed event, performance is inherently social and rhetorical. Therefore the study of performance is at once the study of social process.” (Drewal 1991: 4) Maonyesho ya kisani hayapo kwa ajili ya kufurahisha jamii tu, afadhali ni ‘drama ya kijamii’ na nguvu yao ni ile kuwa uzoefu au mifululizo ya uzoefu tofauti ambayo yanasonga maumbi-

¹ Makala hii imetolewa katika Kongamano la 18 la Kiswahili, Chuo Kikuu cha Bayreuth, 6 – 8 Mei 2005.

² Mahojano ya tarehe 8 septemba 2004.

³ Kikundi cha Sanaa cha Taifa cha Ngoma na Maigizo, Kariakoo; ngoma hiyo imerekodiwa kwa kamera tarehe 17 juni 2003, katika kiwanja cha kuwafurahisha watoto cha Kariakoo, mjini Zanzibar.

le na matumizi ya aina zote za maonyesho ya kiutamaduni. Kwa hivyo, katika kazi ya kuchunguza maonyesho ya kisanii imekuwa muhimu kuwafikiria wasanii kama watazamaji: haiwezekani kufahamu maana ya maonyesho bila kutazama ufafanuzi wao watazamaji: “any musical object embodies and provokes interpretative tensions. Its position is doubly social: the object exists through a code, and through processes of coding and decoding.” (Feld 1994: 77-95)

Tena kila ufafanuzi ndio ufafanuzi wa binafsi, kwa hivyo inakuwa muhimu sana kusikiliza sauti zote za kijamii katika tendo la kutaka kufahamu maonyesho kwa upande wa sanaa kama kwa upande wa maana yake ya kijamii na ya kiutamaduni.

Ngoma ni mfano mzuri na mwenye maana kubwa kwa kufahamu vipi wanavyotaka kuiifikiria performance wataalamu wa masomo haya na vipi navyokubali nao.

Neno ‘*ngoma*’ lina maana mbili: *ngoma* ni ala ya muziki inayotengenezwa kwa kuwambwa ngozi kwenye mzinga, lakini linaloitwa *ngoma* ni vilevile maonyesho ambayo yanataka iwepo muziki, mchezo na wimbo. Hivi vitendo vyote vitatu kwa wakati mmoja vinafanya maonyesho yaitwe *ngoma*, maonyesho ambayo ndiyo yake yenyewe utamaduni wa Waswahili⁴. Kawaida wasanii wanaopiga *ngoma* ni wanaume, isipokuwa katika *ngoma* za unyago, wakati ambapo watoto wa kike, wanapopata ukubwa, wanakaribishwa katika jamii ya wanawake. Wanaume na wanawake wanacheza na wanaimba pamoja, isipokuwa katika *ngoma* za kiasili ambazo za kiume au za kike.⁵

Kama namna nyingi ya mila za Waswahili, *ngoma* ni kitu muhimu sana katika maisha ya kila siku ya Waswahili kwa sababu ni mila ambayo yanayowafunza watu tangu utotoni wao. Vilevile *ngoma* ndiyo aina ya sanaa, kwa hivyo inazaliwa, inaishi na inakufa wakati ambapo inapoonyeshwa na inahusia wasanii pamoja na watizamaji. Kutokana na tabia hizo mbili, *ngoma* inakuwa pahala pa kusoma jamii, historia, siasa na dini: vipi hayo mambo yanavyo-uhusiana na watu, vipi watu wanayachukuavyo, wanayakubalivyo au wanayakataavyo.

Ngoma katika jamii ya kiswahili visiwani

Kwa muda wa miaka miwili (2003-2004) ya utafiti kuhusu *ngoma* huko Zanzibar, nimepata kukutana na wasanii wengi, kuangalia *ngoma* zinazotokea Unguja, Pemba na Bara. Nilizungumza na watu wanaohusika na mambo ya sanaa, nilicheza pamoja na wasanii, hatimaye nilifundishwa kucheza *ngoma* mpaka nikawa na uwezo wa kufahamu kitu gani nilichokuwa nakisoma.

⁴ Nazungumza kuhusu nafsi ya Waswahili wanavyoizungumzia A. M. Mazrui na I. N. Shariff (1994: 53): “Group identities are dynamic conceptions of the collective self, constructed in time and place, both epistemologically and socially, in opposition to such other collective selves, always in the context of specific politico-economic conditions.”

⁵ Zamani zilikuwepo hata *ngoma* za kiume mbali na *ngoma* za kike mbali. Leo hizi *ngoma* hazipo tena Zanzibar. Zinaendelea kucheza katika mashindano ya skuli kwa ajili ya kudumisha utamaduni, lakini hazipo tena katika sherehe za kijamii.

NGOMA NI UHUNI? NGOMA ZA KISASA MJINI ZANZIBAR

Naweza kusema kwamba nimepata fursa ya kuonja kipande kidogo tu cha ujuzi wa zamani na wenye maana na umuhimu ambao unaniwezesha kutambua kuwa ngoma hazichezwi ili kuwafurahisha watu, kama viburudisho tu, zaidi hucheza kwa sababu ni mojawapo ya sehemu za maisha ya kijamii ya Waswahili. Ngoma huishi kwa ajili ya kuendeleza utamaduni ambao umezaliwa kwenye jamii. Hata hivyo unailisha jamii hiyo na kulinda hasa.

“The creation of music can be described as a sharing of inner feelings in a social context through extensions of body movement, in which certain species-specific capabilities are modified and extended through social and cultural experience. Music is a metaphor of feeling that draws on man’s own nature for many of its forms.” (Blacking, 1979: 6)

Lakini mazungumzo hayo yanafanya vilevile watu washangae, wengine wakasirike, wengine wafurahi, wengine wafahamu, wengine wakuangalie kama mwenye wazimu, au muhuni. Dhana hii ya kuihusisha *ngoma* na uhuni bila shaka haifurahiwi na wasanii ambao huishi kwa kutegema kucheza *ngoma* na huchagua *ngoma* kama kitengo cha kazi au kama njia ya kuwa na mshahara wa kuitunza familia yao.

Baada ya kuishi muda fulani na wasanii, huku nilikuwa najaribu kufahamu yote yanayohusika na *ngoma*, nilipata kufahamishwa nao kwa nini wengi wanasema kuwa *ngoma* ni uhuni.

Katika makala haya ningetaka kueleza maana ya *ngoma* kutokana na kuhusishwa na uhuni, jambo ambalo linaonekana kuzidi katika jamii kwa sababu mbalimbali.

Pahala nilipochagua kwa ajili ya utafiti wangu ni mji wa Zanzibar - Mji Mkongwe na Ng’ambo - ambapo inaonekana na uwazi zaidi vipi utamaduni unadumishwa ili kulinda nafsi za makabila yote yanayoishi Zanzibar.⁶

Uhusiano baina ya ngoma na jamii wakati wa sasa hivi Zanzibar

Kuzungumzia kuhusu *ngoma* kunakuwa na maana nyingi ambazo zinaleta pamoja mada za aina mbalimbali zinazohusiana na dini, mila, siasa, historia na utamaduni. Jambo hilo ndilo kwa sababu *ngoma* zinachezwa kwa kusherehekea wakati maalum wa maisha ya Waswahili: nadhani *ngoma* za arusi, unyago - ya kuvina na ya kumsinga mwari (au bwana arusi) – tena siku ya kuzaliwa ya mtu yeyote yule, na inaweza kutokea hata mazikoni, japo hivi inatokea Bara zaidi au ilikuwa ikitokea Pemba zamani.

Katika visiwa vya Zanzibar *ngoma* hucheza kama kuna sherehe za kiserikali, za dini na jadi kama vile sikukuu ya mwaka kogwa inayosherehekewa Makunduchi (kusini Zanzibar), na pia katika sherehe mbalimbali wanapoitwa wasanii ili waonyeshe *ngoma* za utamaduni wa kizanzibari.

⁶ Nilifika makataa haya ya kuchagua mji wa Zanzibar kwa sababu katika kusoma mambo ya ngoma nilianza kufahamu vipi nafsi za makabila, za kidini, za kike na za kiume zinajengeka katika muktadha wa kihistoria ya mji mwenyewe.

Halikadhalika *ngoma* zinachezwa kwenye hoteli za kitalii ili watalii wapate fursa ya kuona utamaduni wa kizanzibari, japo kidogo.

Enzi za miaka sitini, wakati Tanganyika ilipopata uhuru, swala la utamaduni wa kiasia lilipewa kipaumbele: viongozi wa kisiasa, kwa kutumia *ngoma*, walifanya waweza vyote ili wanyeshe ulimwengu kwamba Afrika kulikuwepo utamaduni wenye nguvu ambao unaweza kushindana na utamaduni wa kiulaya. Na hapo *ngoma* zilichaguliwa kwa kuwa mjumbe wa utamaduni wa kiswahili.

Tangu siku zile serikali ilifanya chini juu kudumisha utamaduni wa *ngoma* na kuuendeleza: ikaanzisha Kikundi cha Taifa cha *Ngoma* ili Tanganyika, kwanza, na Tanzania baada iwe na sauti kubwa katika mazingira ambamo sana ina umuhimu fulani.

Lakini kutokana na kuingiliwa na siasa na kutokana na kwamba *ngoma* ndizo muktadha ambamo jamii ya kiswahili inaelezwa na inaendelezwa, uhuru katika vitendo vyote vinavyohusika na *ngoma* ulipungua kabisa. Katika kuimba na katika kucheza kulianza kuwepo uangalifu kutoka kwa viongozi wa kisiasa ambao walikuwa wanatumia njia ya *ngoma* kwa kuwafahamisha raia mipango ya kisiasa na ya kijamii. Kwa hivyo walianza kutoa maelekezo kuhusu namna ya kucheza na hata kuhusu nyimbo za kuimba na *ngoma* ilianza kupoteza uasili wake.

Visiwani hali ikawa ya aina nyingine kutokana na muktadha ambamo historia na siasa zilingia kwenye njia maalum ambayo ya kizanzibari.⁷ Nafsi za makabila yanayoishi Zanzibar, ambazo zinapata kuelezwa na kuonekana kwa njia ya *ngoma*, zinajengwa katika na kutokana na muktadha ya kisiasa kwa sababu ya siasa na historia.

Ngoma ni uhuni? Maoni ya kulinganisha

Mwaka 2004, mwezi wa nane, wakati nilipokuwepo Zanzibar, nilipata kusikia mazungumzo ya watu mjini: kukawa na uvumi kwamba Bi Kidude⁸ kafariki. Lakini baada ya muda (mwezi haukupita) Bi Kidude akarudi mzima kabisa akiwa na nguvu zake za kawaida, na mudi yake ya kuwatania watu, na ukweli wake, na moyo wake wa ukarimu.

⁷ Kwa mfano, ijapokuwa Bara serikali iliamua kutochagua taarab kama mjumbe wa utamaduni wa kiasia ya kiswahili, kila ilipotokea sherehe ya kiserikali Zanzibar taarab ndiyo muziki iliyotakiwa kupigwa ili ionyeshe utamaduni wa kitaifa ya kizanzibari: „In 1992, however, a move toward merger occurred in CCM theories of cultural development. The possibility that this genre, a known vehicle for alternate discourses, could easily turn a critical eye/voice from personal to metapersonal concerns was not lost on mainland party officials, and a decision was made to embrace it within the national cultural fold. [...] in October 1995 mainland CCM officials established a new cultural troupe named Tanzania One Theatre, the primary feature of which was its taarab performers“ (Askew 2002: 224-225).

⁸ Fatma Binti Baraka, kwa umaarufu Bi Kidude, ni bibi mmoja ambaye, ijapokuwa ni maarufu sana Afrika na Ulaya kama mwimbaji wa taarab, ana ujuzi mkubwa kuhusu utamaduni wa Unyago. Umri wake haujulikani, lakini, kutokana na ujuzi wake na hadithi zake zote, inaonekana kwamba ana miaka kama 93. Nilikutana na yeye kwa sababu yeye ni nyakanga, maanake anajua ngoma zote za Unyago na huongoza kisanii sherehe hizo za kiotamaduni, na somo, yaani yule anayemfundisha mwari kila kinachotakiwa kufundishwa wakati wa Unyago. Alinifundisha mambo mengi kuhusu ngoma za Unyago na zaidi kuhusu maisha ya wanawake katika jamii ya kizanzibari mpaka akafika hatua ya kutaka miye nichezwe Unyago kutokana kwamba mimi nimekuwa mwanae.

NGOMA NI UHUNI? NGOMA ZA KISASA MJINI ZANZIBAR

Siku aliyorejea wasanii wote wa Zanzibar walimpokea bandarini ili kumshangilia Malkia wao (anavyoitwa Bi Kidude kwa umaarufu wake): gari zilijipanga kuanzia mtaa wa Malindi mpaka Mlandege, wasanii wakapiga *ngoma*, wakacheza na kuimba kwa kumwonyesha vipi anapendwa visiwani na mpaka hatua gani wanamwona kama mtu mkubwa, kama mwalimu katika jamii.

Baada ya siku chache nikaenda kwake kumwona hali yake na alinikaribisha tena nyumbani kwake: huyu bibi akafurahi kukutana na mimi, mwanawe, anavyopenda kuniita, na akacheka sana kupata habari ya kifo chake.

Lakini mimi nilikuwa bado najiuliza: kwa nini watu walikuwa wametangaza habari mbaya kama ile? Kulikuwa na maana gani ndani ya maneno yale?

*

Baadae ndipo nilipopata kufahamu: wasanii wamenisaidia kufumbua macho na kujua kwamba kuna tatizo kubwa kuhusu sanaa huko visiwani, zaidi kuhusu *ngoma* na wale wanao-piga, wanaocheza na wanaoimba *ngoma*. Wale waliomsingizia Bi Kidude amefariki walikuwa na madhumuni yao: kwa mtizamo wao mwanamke, zaidi mtu mzima kama Bi Kidude, hatakiwi kwenda kwenye taarab au kujishughulisha na mambo ya utamaduni, ila anatakiwa akae nyumbani, asali, asome Kuruani. Kutangaza habari ile imekuwa njia ya kuwajulisha watu kwamba utamaduni wa *ngoma* si nzuri, kuwa ni uhuni tu. Na wale waliotaka hivyo ni wale watu wa dini wenye msimamo mkali. Hilo ndilo jibu nililopewa na wasanii niliofanya kazi nao.

Tena hatuzungumzii *ngoma* kwa ujumla: tunazungumzia Unyago, yaani *ngoma* za ndani zinazochezwa wakati maalumu wa maisha ya wanawake katika jamii ya kizanzibari; wakati ambapo mtoto wa kike anapata ukubwa, wakati ambapo mwanamke anatakiwa kuwa Bi Arusi na kujua nafasi yake katika uhusiano wa kijamii. Bi Kidude, japo anajulikana zaidi Zanzibar na Ulaya kama mwimbaji wa taarab, ana ujuzi mkubwa kuhusu utamaduni wa Unyago: yeye ni nyakanga, maana yake anajua *ngoma* zote za Unyago kwa hivyo ni mwimbaji na huongoza kisanii sherehe hizo za utamaduni; vilevile ni somo, kwa maana hiyo anadumisha sehemu kubwa ya utamaduni wa kizanzibari ambayo ingekuwa imekwishapotea bila yeye.

Wale waliotaka kusema hivyo ndio wale ambao hawakubali kabisa kuendeleza utamaduni wa Unyago, japo kwa mtazamo wa Bi Kidude hakuna uhuni wowote kwenye *ngoma*:

Irene: Sasa wale wanaosema *ngoma* ni uhuni?

Bi Kidude: *ngoma* gani? Hata kama tukulanga, watu wakicheza kilua, kisonge, kibisa na dini ipo, watu wakicheza, hivi vitu vyote watu wakicheza na kuruani ipo! Tena kuruani kuliko sasa. mie tangu nimefumbua macho, nimezaliwa, *ngoma* zipo. Tena kitu kikubwa kweli kweli, sasa hakuna *ngoma*. Hizi *ngoma* tangu asili na jadi zipo. [...] *Ngoma* zipo, kila aina ya *ngoma* mie nimefumbua macho na *ngoma* zipo, Kuruani ipo na kusoma tumesoma: wasitupondee biashara! [...] Tena *ngoma* zilokuwapo thamana! Wasitupondee *ngoma*. Labda sasa katika huo mpigo tumegeuza tunapiga namna nyingine lakini ndo zile zile, tena zinatakiwa sasa ku

liko zamani, maana zamani wakicheza vizee. Anayeponda ngoma niite, wapi akaiona ngoma?⁹

Matokeo hayo yanajieleza yenyewe kuhusu tatizo linalosababisha mgongano baina ya dini na mila, mgongano ambao unamalizika moja kwa moja kwenye mazungumzo yanayohusu muktadha ya jamii, inayosanifiwa na binadamu, na ya kisiasa.

Watu wa dini wanaonekana kutotaka kupata uelewano:

“Unyago hushirikishwa mwanamme na wanawake, kama tushuhudiavyo leo. Katika uislamu ni kosa kubwa kwa mwanamume kuchanganyika na wanawake. Katika Unyago huimbwa nyimbo za matusi, hili halikubaliki hata kiakili na kimaadili seuze sheria. [...] Kwa ujumla, huzalikana na kupatikana katika desturi na mila hii ya unyago, mambo mengi ambayo yanakhafiriana na sheria. [...] Jamani, tuziache mila, desturi na ada hizi potofu na badala yake tushikamane na kuzifuata mila na desturi sahihi za uislamu.”¹⁰

Kutokana na maoni yao utamaduni wa *ngoma*, na hasa Unyago, ungechafua utu, roho na moyo za mwislamu mpaka unakuwa kafiri. Sasa wasanii hawakubali, hawataki kukubali kwa sababu karibu wote niliokutana nao ni waislamu, tena wana heshima kubwa, sifa zote na tabia zote za kiislamu wanazo.

Kuwepo kwenye maonyesho ya *ngoma*, kwenye muktadha ya jamii kama kwenye muktadha ya kiserikali kumeniwezesha kuangalia na macho maanake nini kucheza, kuimba na kupiga *ngoma*, na kuona vipi watazamaji wanavyofahamu wakati wa maonyesho.

Sasa katika kuimba, kucheza na kupiga, kuna heshima, zaidi kuna sifa za dini na tabia zote zinazoihusia. Mfano hayatokezei maonyesho ambapo malenga asiombe Mungu amsaidie kutokosea njia na kuimba bila kuchukuza, kama kwenye *ngoma* ya Kibati:

Kwanza mama
Nitakuombea dua
Ufike Madina
Madina mjini na Macca utawasili
Usali msikitini
Usisahau kuniombea dua
Mwa neno kwa masahaba
Wa zamani
Mmoja Abu Bakari
Sadiki na Saidi na Asumini¹¹

Kwa hivyo kufahamu wanavyoona watu wa dini kunatakiwa kusoma zaidi na zaidi; lazima iwepo nia nyingine. Wasanii wanakubali wote kwamba tatizo lipo kwenye matumizi ya *ngoma* wakati wa sasa hivi Zanzibar: *ngoma* ndizo za utamaduni lakini mazingira ambamo zinatokea zimebadilika sana mwaka hadi mwaka:

⁹ Bi Kidude, mahojano ya tarehe 23 agosti 2004.

¹⁰ Iliyoandikwa kwenye: *Nasaha za Dini*, www.uislamu.org/nasaha/nasaha6.htm.

¹¹ Hamduni Makame Nyaa, ngoma ya *Kibati*, iliyorekodiwa tarehe 11 septemba 2004.

NGOMA NI UHUNI? NGOMA ZA KISASA MJINI ZANZIBAR

“In the wake of expanding tourism, there are new economic opportunities which gradually change aspects of gendered relations and systems of redistribution within and beyond households. However existing values and dominant notions of gender identity provoke resistance toward these changes in their landscapes.” (Larsen 2000: 217)

Tena hayo mazungumzo, japo mwisho yanafikiwa na wasanii wote, yaani kwa jumla sanaa ya kizanzibari, bila shaka yanahusu wanawake zaidi ya wanaume. Mada, sasa, inateleza mpaka kwenye uhusiano kati ya wanaume na wanawake yanayokuwa chini ya jamii ya kizanzibari. Kwa maana hiyo, japo nakubali kwamba utamaduni wa kiswahili ndio mchanganyiko wa mila na dini, kuna mgongano fulani baina ya ibada na desturi za *ngoma*, na huu mgongano unaepua usawa baina ya vipengele vidogo vya utamaduni kati ya wanaume na wanawake.

Baada ya kukubali kwamba: “Gender is not just another system of stratification - it articulates with other systems, such as race, class and caste. In the case of East Africa it articulates with a status system which is changing from one based on ethnicity to one based on class, with shifting ideologies of *mila* and Islam (*sheria/sunna*).” (Caplan 1989: 206), na kwamba kwenye jamii mbalimbali duniani nafsi ya mwanamke ina maana ikiwa inahusiana na hali yake ya kike, kwa hivyo kama mama, kama mlezi na kama mke (Koskoff 1987), mwanamke anakuwa shabaha ya kwanza ya kukejeli na kumvunjia heshima. Na ndivyo hivyo wanavyohisi wanawake wasanii, wanaotoka Bara au Zanzibar, wakati wanaambiwa kuwa wahuni. Wanapoulizwa sababu, wanasema kwamba watu hawakubali mavazi wanayoyavaa wakati wa maonyesho, na vilevile kwamba kule kutovaa buibui ni kama hakuna stari. Tena kucheza *ngoma* mbele ya wanaume si kitu cha kuheshimu, hasa yale matendo ya kukata kiuno.

Hayo mazungumzo yasingekuwa na maana ila tunatazama kwamba muktadha zinamotokea *ngoma* ni muktadha ya kisasa, kwa maana hiyo mara nyingi maonyesho ya *ngoma* zinatokea katika hoteli kwa viburudisho, kwa kuwafurahisha watalii. Kwa hivyo *ngoma* zimeingia kwa namna fulani kwenye biashara ya watalii huko Zanzibar na mara nyingi sana hiyo inakuwa sababu ya mabadiliko katika namna ya kucheza, ya kuimba au ya kuvaa nguo.

Nilipokuwepo na waalimu wa *ngoma* tulikuwa tunakwenda kuangalia maonyesho ya vikundi vidogo, ambavyo vimezaliwa si muda mrefu: mara nyingi ikatokea kwamba mwalimu aliwaambia wachezaji kwamba katika *ngoma* waliyokuwa wanaicheza hakutakiwi kukata kiuno. Labda ilikuwa inatakiwa ‘kuringa’ (kama kwenye *ngoma* za *Jeuri Sitaki*, *Kyaso*, au *Kunguiya*) lakini wachezaji walikuwa wanakata kiuno.

Kule kukata kiuno ni tendo ambalo linapendwa na watazamaji zaidi kama ni watalii na hawana ujuzi kuhusu utamaduni wa *ngoma*. Wao wanashangaa tu kwa uhodari wa wachezaji wakati wanaweza kutikisa, kuzungusha, yaani kukata kiuno kama hivyo.

Tendo lile linatokea *ngoma* ya Unyago, na linatokea ufundishaji wa ndani ambao unajulikana kwa mwanamke aliyewahi kucheza Unyago tu. Mbali ya kuwa na maana ‘chafu’ linavyoonekana au wanavyotaka lionekane, linajaa maana nyingi ambazo ni muhimu kwa mtoto wa kike anayekaribishwa kwenye maisha ya watu wazima. Kwa hivyo kuchagua kukata kiuno kwenye maonyesho kunaweza kusababisha mgongano na watu wa dini ambao

wanachukia utamaduni wa Unyago, lakini vilevile na watu wengineo ambao wangetaka utamaduni huu udumishwe kama kitu cha kiasili na usitumiwe kwa nia nyingine.

Licha ya vitendo kuna mavazi:

Inawezekana walipoona wao uhuni labda inategemea kwa mwanzo wale wenzetu au kiasili ilikuwa ngoma inachezwa kwa kivazi gani, umeshafahamu, na sasa hivi sisi tumejenga, tunacheza ngoma fulani tunavaa kile kivazi. Labda kwa sababu ya kile kivazi tunachovaa, kwa sababu hata ukiangalia sana kwenye muziki yaani wanaume mara nyingi sana wanavaa nguo za mfano za kawaida au za kuficha mwili wote, lakini wanawake lazima hutavaa kile, utakuja kisketi fupi, hapa mwisho ndo hapa, kitovu kimekaa nje. Sasa ile wanachukuliwa moja kwa moja kwa nini uhuni tu ule: “Kwa nini anakaa uchi, sijui nini?”, kumbe hawaelewi nini.¹²

Wasanii wangetaka kuwa na ruhusa ya kisanii kwa kutokuwa na matatizo haya lakini makubaliano yanaonekana mbali sana.

Mavazi vilevile, walivyosema, ndilo jambo lililosababisha mwisho wa Kikundi cha Balle, mwaka 1984. Hichi kikundi kilianzishwa kutokana na hali iliyokuwepo miaka ile ya kulinda utamaduni wa kiafrika ili ushindane na utamaduni wa kiulaya ambao Waafrika walilazimishwa kukubali wakati wa ukoloni. Lakini wakati huo Kikundi hicho kilizaliwa kwa sababu Rais Aboud Jumbe alikitaka na akataka kiwe kinafanya kazi katika njia ya kiufundi, kwa hivyo akawaita waalimu kutoka Guinea waje kuwafundisha wasanii Wazanzibari utamaduni wa Balle (yaani maonyesho ambayo yanakaa katikati ya michezo ya kuigiza na kucheza ngoma). Kwa hivyo, wale Waguinea wakaanzisha kikundi ambacho kilikuwa kinahadithia hadithi za historia na jamii za kizanzibari, lakini mavazi waliyochagua mara nyingi yalikuwa yanatokea Afrika Magharibi: ina maana kwamba wanawake walikuwa wanavaa kisketi kifupi na kitovu nje.

Miaka ya urais wa Jumbe, Bwana Seif Shariff alikuwa waziri mkuu: mwaka 1984, Jumbe akajiuzulu na Shariff akavunja Kikundi cha Balle¹³ kwenye sherehe moja mtaa wa Mwanakwerekwe walipoitwa wasanii na walipoambiwa kwamba kucheza ngoma za Afrika Magharibi huko Zanzibar kulikuwa kuna uhuni kwa sababu tamaduni zilikuwa tofauti tu. Hiyo ndiyo habari rasmi wakubwa waliyotaka kutangaza, lakini mengine yapo: kulikuwa na video za Balle, na hizi video zilichomwa moto; leo, wasanii wanavyosema, haipatikani hata moja. Ukiwauliza sababu ya kukivunja kikundi na kuchoma video, wasanii wanaonyesha huzuni, hasira na pia hofu: wanaona sababu imo kwenye mambo ya kisiasa siyo ya kisanii. Inaonekana kuwa hadithi zilizohadithiwa kwenye Balle zilikuwa zinahusia historia ya kizanzibari, yaani historia ya Mwenye Mkuu, jinsi alivyokuwepo Mwenye Mkuu na Waarabu wakaingia visiwani, yote kwenye mchezo wa sanaa. Enzi hizo Seif Shariff alikuwa anasikitishwa na mambo hayo na

¹² Zainabu Bakari, mahojiano ya tarehe 22 septemba 2004.

¹³ Baadae wale wasanii waliyokuwa wameajiriwa kwenye kikundi cha Balle wakaendelea kufanya kazi serikalini kwa sababu viongozi wao wakaamua kuanzisha Kikundi cha Sanaa cha Taifa cha Ngoma na Maigizo, Kariakoo, Zanzibar, kile ambacho kipo mpaka leo na kinaendela kudumisha utamaduni visiwani.

akafikiri kwamba haukuwa wakati wa kuzungumzia Mwenye Mkuu, bali wa kuzungumzia maendeleo.

Hakuna uwazi kuhusu habari hiyo lakini inabaki ile hofu inayohusia wasanii, wale walioajiriwa serikalini na wale wanaofanya kazi kwenye vikundi vya kibinafsi: yule aliyetaka kuvunja kile kikundi ndiye yule anayegombea leo urais, yaani ndiye kiongozi wa CUF (Civic United Front). Mwezi wa kumi mwaka 2005 raia watapiga kura na wasanii hawajui nini kitakachotokea baadae.

Hitimisho

Kuna watu wengine wanasema: ‘ah, ngoma ni uhuni, ngoma uhuni’, lakini ngoma si uhuni. Ngoma ni sehemu ya maisha ya mtu kwa sababu tunaona kwamba vijana wengi sana wamepata ajiria katika ngoma, kwa mfano, mwengine hajaajiriwa serikalini lakini ana kikundi chake cha private cha ngoma; kwa hivyo anakwenda, anacheza ngoma, anapata pesa, anapata kuendelea maisha kuliko ile kukaa tu na kuzungumza, mara kufanya kazi hivi, mara kufanya hivi, mara kuvuta bangi, kufanya nini, labda kuvuta dawa ya kulevya, labda kuuza dawa za kulevya, bangi, nini, lakini angejishughulisha atiwe katika ngoma ingekuwa na wao maisha yao badala ya kufanya mambo yale mabaya, wangepata maisha yao yakawa mazuri kwa sababu wangepata pesa kwa ajili ya maisha yao.¹⁴

Kwa kumaliza makala haya nimechagua kutaja maneno ya msanii mmoja ambaye anafanya kazi hiyo tangu miaka zaidi ya ishirini, ambaye aliweza kujenga maisha yake kwa kazi hii tu. Hata yeye, ambaye ni mtu mzima, anaambiwa ni muhuni, akipita njiani, akicheza kwenye jukwaa, na swala anajiuliza mara nyingi ndilo hili: “Itakuaje kwa mimi na wenzangu? Wapi tutakapokwenda? Nini tutakachofanya?”

Wasanii leo wanahisi ugumu wa maisha yao kwa sababu hawana budi, hakuna anayewahakikishia kwamba wataendelea na kazi yao na kwamba atapambana na wale wanaofikiri *ngoma* ni uhuni. Kama upande moja wana hofu kuhusu maisha yao kutokana na mtu ambaye ‘akeshajulikana’, kwa upande mwengine kuna ukweli mwengine: hakuna anayetaja mambo ya sanaa katika kampeni yake. Kinachoonekana sasa hivi ni kwamba vijana wengi, baada ya kuondoka Bara kwenda Zanzibar, wanaajiriwa katika matawi ya CCM (Chama Cha Mapinduzi) kwa sababu wanatakiwa wasanii (wakubwa wanavyosema...): hata kama si hodari, japo mmoja baina ya wao lazima aajiriwe. Wanavyoona wasanii wa Zanzibar, hawa wanaajiriwa kutokana na kura itakayopigwa tarehe 30, mwezi wa oktoba, mwaka 2005.

Wapi pa kuamini hapaonekani katika muktadha ambapo wengi wanazungumzia uhuru wa kusema na maendeleo kwa sababu ya usawa na demokrasia huku wanapojiacti katika mchezo mkubwa wa maigizo.¹⁵

¹⁴ Julieta Stephan Thomas, mahojano ya tarehe 10 septemba 2003.

¹⁵ Hapa natumia mchezo wa maneno kwa sababu mwaka 2004 katika televisheni ya Zanzibar kulikuwa na mchezo mmoja wa maigizo ambao ulikuwa unapendwa sana na watu na ulikuwa unachekesha ukorofi baina ya watu wa vyama vya Zanzibar. Wasanii wengi waliokuwa wanafanya kazi katika mchezo huu ndo wale wale wasanii wa Kikundi cha Sanaa cha Taifa cha Ngoma na Maigizo, Kariakoo, Zanzibar.

Marejeo

- Arnold, Nathalie. 2002. Placing the Shameless: Approaching Poetry and the Politics of Pembanness in Zanzibar, 1995-2000. *Research in African Literatures* 33,3: 140-166.
- Askew, Kelly M. 2002. *Performing the Nation. Swahili Music and Cultural Politics in Tanzania*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Askew, Kelly M. 1999. Female Circles and Male Lines: Gender Dynamics along the Swahili Coast. *Africa Today* 46, 3/4: 67-101.
- Boccito, Marco. 2004. Zanzibar. Quei Suoni venuti dell'«Altro Lato». *Alias*, Supplemento Settimanale de *Il Manifesto*, Sabato 6 marzo: 12-13.
- Caplan, Lionel, David Parkin & Humphrey Fisher. 1996. *The Politics of Cultural Performance*. Oxford: Berghahn Books.
- Caplan, Pat. 1989. Perceptions of Gender Stratification. *Africa* 59,2: 196-208.
- Drewal, Margaret T. 1991. The State of Research on Performance in Africa. *African Studies Review* 34,3: 1-64.
- Fair, Laura. 2001. *Pastimes and Politics. Culture, Community, and Identity in Post-Abolition Urban Zanzibar, 1890-1945*. Athens: Ohio University Press.
- Feld, Steven. 1984. Sound Structure and Social Structure. *Ethnomusicology* 28,3: 383-410.
- Gunderson, Franz, & Gregory F. Barz, (eds.). 2000. *Mashindano! Competitive Music Performance in East Africa*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers.
- Koskoff, Ellen (ed.). 1987. *Women and Music in Cross-Cultural Perspective*. New York, London: Greenwood Press.
- Lange, Siri. 1995. *From Nation Building to Popular Culture: the Modernization of Performance in Tanzania*. Bergen: Chr. Michelsen Insitute.
- Larsen, Kjersti. 2000. The Other Side of "Nature": Expanding Tourism, Changing Landscapes, and Problems of Privacy in Urban Zanzibar. *Producing Nature and Poverty in Africa*, ed. by Vigdis Broch-Due and Richard A. Schroeder. Uppsala Nordiska Africainstitutet. Pp. 198-219.
- Larsen, Kjersti. 2001. *Change, Continuity and Contestation. The Politics of Modern Identities in Zanzibar*, Fifth Anglo-French Swahili Workshop/Table Ronde, London, September 13/15th: 1-29.
- Mazrui, Alamin M. & Ibrahim N. Shariff. 1994. *The Swahili: Idiom and Identity of an African People*. New Jersey: Africa World Press.

NGOMA NI UHUNI? NGOMA ZA KISASA MJINI ZANZIBAR

- Musau, Paul M. 2001. *The Song as a Reflection of the Changing Socio-Political Reality of the Swahili*, Fifth Anglo-French Swahili Workshop/Table Ronde, London, September 13/15th: 1-26.
- Ntarangwi, Mwenda. 2003. *Gender, Identity and Performance: Understanding Swahili Cultural Realities through Songs*. Trenton, NJ, Asmara: Africa World Press,.
- Topan, Farouk M. 1994. Song, Dance and the Continuity of Swahili Identity. *Continuity and Autonomy in Swahili Communities. Inland Influences and Strategies of Self-Determination*, ed. by David Parkin. London: Afro-Pub. Pp. 139-151.
- Topp Fargion, Janet. 1993. The Role of Women in Taarab in Zanzibar: an Historical Examination of a process of 'Africanisation'. *The World of Music* 35, 2: 109-125.
- Uislamu: <http://www.uislamu.org./nasaha/nasaha6.htm>

Kaseti zilizorekodiwa¹⁶

Boha, *nyimbo za kibati*, nyimbo zilizorekodiwa tarehe 11 septemba 2004, Kariakoo, Zanzibar.

Video zilizorekodiwa¹⁷

Kikundi cha Sanaa cha *Ngoma* na Maigizo-Kariakoo, Kariakoo (Zanzibar Mjini), tarehe 17 juni 2003. (*Ngoma za: Jeuri Sitaki, Msihaya, Tukulanga, Sobo, Kunguiya, Malivata*)

Mahojano¹⁸

Bi Kidude (Fatma Binti Baraka), tarehe 24 agosti 2004, Kariakoo.

Bi Kidude (Fatma Binti Baraka), tarehe 08 septemba 2004, Kariakoo

Julietta Stephan Thomas, tarehe 10 septemba 2003, Magomeni 'Chini' (Ng'ambo)

Zainabu Bakari, tarehe 22 septemba 2004, Kariakoo

¹⁶ Hiyo ni mojawapo ya kaseti nilizozirekodi wakati wa utafiti visiwani (2003-2004).

¹⁷ Hiyo ni mojawapo ya video nilizozirekodi wakati wa utafiti visiwani (2003-2004).

¹⁸ Hayo ni mahojano manne niliyochagua kutajia kati ya mahojano yote ambayo niliyorekodi wakati wa utafiti visiwani (2003-2004).